

Міністерство освіти і науки України

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

МАКАРОВА ОКСАНА СЕРГІЇВНА

УДК 81'32: [811.131.1+811.161.2]

СТАТИСТИЧНЕ ВИМІРЮВАННЯ СТУПЕНЯ ПРОДУКТИВНОСТІ
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ІННОВАЦІЙ
У СУЧАСНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ
(на матеріалі італійської та української мов)

10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Толчєєва Тетяна Станіславівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
професор кафедри загального мовознавства
та германістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
Дарчук Наталія Петрівна,
Інститут філології Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри сучасної української мови

кандидат філологічних наук
Лелека Тетяна Олександрівна,
Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
старший викладач кафедри перекладу, прикладної
та загальної лінгвістики

Захист відбудеться “30” червня 2016 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, М. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “27” травня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.П. Зайцева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню статистичного вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі італійської та української мов. У роботі ідентифіковано 3 групи лексико-семантичних інновацій (А, В, С): лексичні новоутворення, запозичення, семантичні переосмислення, здійснено їх кількісно-математико-статистичне обчислення, за результатами якого виявлено ступені продуктивності (високий, середній, низький) способів і моделей їхнього творення в італійському та українському медіа-дискурсах, а також визначено шляхи адаптації запозичень у мовах-реципієнтах.

Сучасна лінгвістика, як й інші сфери гуманітарного знання, є не просто віддзеркаленням навколишньої дійсності, насамперед, тих її моментів, які відображають суспільні процеси сьогодення під впливом макросоціальних чинників (інформаційна революція, економічні й євроінтеграційні перетворення), а тією наукою, яка найбільш швидко реагує на них у зв'язку з загальними настроями і попитом носіїв мов влучно дати найменування цим явищам. Особливо чутливим до цих процесів є медіа-дискурс – одна з форм їхнього висвітлення і невичерпне джерело появи мовних інновацій (А. Григораш, С. Єрмоленко, Т. Полякова, О. Сербенська, О. Стишов, А. Худолій, G. Adamo, I. Bonomini, M. Dardano, L. Serianni, V. Della Valle).

Медіа-дискурс як ресурс появи мовних інновації є фіксатором динаміки мовних процесів, що останнім часом демонструє свою тенденцію до активності. У зв'язку з цим лінгвісти намагаються розробити придатний алгоритм для об'єктивного (якнайточнішого) виявлення характеру цієї динаміки, вдаючись до застосування методів і методик аналізу точних наук, зокрема *математики* (А. Марков, Н. Морозов), *статистики* (Н. Хомський, Р. Фрумкіна, В. Перебейнос, М. Пещак, M. Boldrini), і засвідчуючи необхідність прикладних досліджень для мовознавства (А. Баранов, С. Карпіловська, Ф. Нікітіна, R. Titone, A. Zampolli).

Загалом інтерес до мовних інновацій та їхнього вивчення на основі операцій і процедур моделювання, обчислення, вимірювання є різноаспектним, з-поміж яких варто відзначити: *лінгвостатистичний* (С. Бук, Ю. Гармаш, Б. Головін, Н. Дарчук, Г. Єрмоленко, О. Ільницький, В. Левицький, М. Муравицька, Л. Полюга, А. Супрун, L. Heilmann, T. De Mauro, G. Yules, G. Zipf), *соціолінгвістичний* (С. Жаботинська, G. Berruto, R. Gusmani) та *математико-статистичний* (Я. Ратушняк, Т. Толчєєва, M. Aronoff, G. Booј, S. Bolasco, B. Migliorini, A. Zampolli). Безпосередньо в *українській мові* мовні інновації досліджували в різних ракурсах і в різні часи Ю. Жлуктенко, Н. Клименко, Л. Кислюк, Д. Мазурик, О. Муромцева, М. Навальна, А. Нелюба, О. Потебня, О. Стишов, Н. Стратулат та ін.). В *італійській мові* ці одиниці також були об'єктом наукових спостережень (Т. Черданцева, G. Vescaria, I. Bonomi, A. Cortelazzo, M. Dardano, M. Fanfani, F. Fochi, C. Iacobini, A. Thornton, G. Nencioni, P. Zolli). У інших мовах, зокрема у *російській* (В. Виноградов, О. Земська, Л. Крисін, О. Кубрякова, В. Лопатін, Т. Полякова, О. Сенько, І. Улуханов), *німецькій* (В. Гак, О. Горбач, О. Розен), *французькій* (Е. Чекаліна), в *англійській* (І. Андрусак, Ю. Волошин, Ю. Зацний, Л. Омельченко, О. Ребрій) цим утворенням теж приділяли достатню наукову увагу.

Найбільшою проблемою в дослідженні мовних інновацій є їхня термінологічна дублетність. Так, на позначення мовних інновацій уживають такі терміни: *неологізм* (Ж. Колоїз, Д. Мазурик, Р. D'Achille, L. Serianni), *оказіоналізм* (Ю. Зацний, О. Ребрій), *новоутворення* (М. Бондар, Ю. Волошин, Ф. Нікітіна), *новотвір* (О. Сербенська), *нововведення* (І. Андрусак), *лексичні інновації* (Н. Котелова, Л. Ніколаєнко, О. Стишов), *входження, вкраплення* (Л. Крисін), *неозапозичення* (Н. Клименко), *неолексема та неосемантизм* (Є. Карпіловська, А. Марковський, Т. De Mauro), *англосемантизм* (А. Марковський). Кожен із цих термінів має власний змістовий об'єм, між якими можна установити підпорядкування: відтак, гіперонімом (родовим поняттям) для всіх гіпонімів є термін *інновація* (Є. Карпіловська).

Найбільш оптимальним терміном вважаємо дескрипцію *лексико-семантичні інновації*, яка є синтезом різних дублетних найменувань і включає три групи одиниць: лексичні новоутворення, запозичення, семантичні переосмислення, диференційовані на основі способів і моделей їхнього творення у медіа-дискурсі, переважна більшість з яких побудована за аналогією до наявних у мовах форм і моделей (Є. Карпіловська, Н. Клименко, Ф. Нікітіна, Д. Харчіладзе, М. Dardano), що дає змогу говорити про таку їх властивість, як *продуктивність*.

Традиційно під *продуктивністю* розуміється потенційна здатність словотворчих засобів і способів брати участь в акті словотвору, а словотворчих типів (моделей) – бути зразком у творенні нових слів (В. Русанівський). Саме для вимірювання ступеня активності появи новоутворень у конкретній мові й виявлення динамічних процесів у лексико-семантичних системах мов лінгвісти активізували наукові дослідження прикладного характеру, зокрема зі словотвірної та семантичної продуктивності (Н. Волкова, О. Гринюк, Т. Дячук, Н. Ваауен, S. Bolasco, I. Chiari, L. Gaeta, D. Ricca), які залишаються актуальними і донині.

Актуальність дисертації зумовлена її спрямуванням на дослідження динамічних процесів у лексико-семантичних системах різних мов, з-поміж яких найактивніша роль належить медіа-дискурсу, що є невичерпним джерелом для появи інноваційних мовних утворень. Вимірювання ступеня продуктивності моделей творення таких інновацій в італійському та українському медіа-дискурсах сприятиме виявленню загальних тенденцій у розвитку цих мов на сучасному етапі, а також відмінностей, пов'язаних із впливом соціокультурних чинників на характер продуктивності способів і моделей творення лексико-семантичних інновацій та їхньої частотності, що визначає потенціал реалізації кожної моделі та її інформаційну схему поведінки в кожній із мовних систем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертація є складовою частиною наукової теми кафедри загального мовознавства і германістики НПУ імені М.П. Драгоманова “Теоретична і прикладна лінгвістика: розробка технологій нового покоління” (тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, протокол № 8 від 07 квітня 2011 року, перезатверджено – протокол № 6 від 29 жовтня 2015 року).

Мета дисертації полягає у кількісно-математико-статистичному вимірюванні ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі італійської та української мов.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати доцільність розробки нових теоретико-прикладних засад вивчення лексико-семантичних інновацій в італійському та українському медіа-дискурсах;
- розробити комплексну методику вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у медіа-дискурсах італійської та української мов;
- укласти реєстр лексико-семантичних інновацій, відібраних з італійських та українських періодичних видань упродовж 2010-2015 рр.;
- скласифікувати лексико-семантичні інновації за способами, моделями і мікромоделями їхнього творення в медіа-дискурсах італійської та української мов;
- обчислити коефіцієнт продуктивності способів творення лексичних новоутворень та семантичних переосмислень за математичними формулами;
- інвентаризувати запозичення за способами їхньої адаптації в мовах-реципієнтах;
- виміряти частоту продуктивності моделей і мікромоделей творення лексичних новоутворень, семантичних переосмислень та способів адаптації запозичень у медіа-дискурсах італійської та української мов.

Об'єкт дослідження становлять лексико-семантичні інновації в італійському та українському медіа-дискурсах.

Предметом – кількісно-математико-статистичне вимірювання продуктивності способів, моделей і мікромоделей лексичних новоутворень, запозичень, семантичних переосмислень в італійському та українському медіа-дискурсах.

Фактичним матеріалом дисертації є: реєстр лексико-семантичних інновацій, актуалізованих і переорієнтованих слів, що становлять 1014 одиниць (501 – в італійській мові та 513 – в українській), дібраних із сучасних італійських та українських періодичних видань упродовж 2010-2015 років, які відображають мову засобів масової комунікації у цей період: “Газета по-українськи”, “Дзеркало тижня”, “Кореспондент”, “Культура і життя”, “Літературна Україна”, “Універсальна gazeta”, “Україна молода”, “La Repubblica”, “D – la Repubblica delle donne”, “La Repubblica – Affari & Finanza”, “Corriere della Sera”, “L’Espresso”, “L’Unità”, “Il Foglio”, “Il Sole 24 ore”, “Il Sole 24 ore – Domenica”, “Left”, “Libero”, “Il Manifesto”, “IL Mattino”, “Il Messaggero”, “Il Tempo”, “Il Venerdì di Repubblica”, “La Stampa”, “Panorama”, “Sette”. Додатком до реєстру аналізованих одиниць слугували: лексеми з електронного італійського словника “Treccani.it”, автори якого досліджували мову італійських періодичних видань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.treccani.it/lingua_italiana/neologismi/; Сучасний словник іншомовних слів (О. Скопненко, Т. Цимбалюк); Великий тлумачний словник сучасної української мови (В. Русанівський, О. Тараненко); Новий словник іншомовних слів (О. Сліпушко); Сучасний словник іншомовних слів (О. Семотюк); Толковый словарь иноязычных слов (Л. Крысин); Neologismi / Parole nuove dai giornali (G. Treccani).

Методи дослідження. Серед методів і прийомів дослідження – *структурний метод* з його методиками (*дистрибутивним* аналізом – для визначення характеру сполучуваності слів у відповідних моделях, а також дистрибуції морфемних афіксів у процесі творення лексико-семантичних інновацій; *трансформаційним* – для аналізу запозичень та лексичних новоутворень з англо-американським елементом в італійському та українському медіа-дискурсах, а також для виявлення твірних основ дефініцій слів-інновацій з метою розмежування відтінків значень слів щодо основних семантичних процесів, зокрема метафори і метонімії; *компонентним* – для виявлення семних характеристик ЛСІ); *методика словотвірного аналізу* – для установлення словотвірного типу (моделі) лексико-семантичних інновацій; *статистичний метод* та *кількісно-якісні підрахунки* – для виявлення нових якісних характеристик типових моделей і мікромоделей лексико-семантичних інновацій та ступеня їхньої продуктивності й частотності (високий, середній, низький); *елементи методу математичних обчислень, зокрема використання гіперболічної кривої* (близького до розподілу Парето) – для розподілу продуктивних моделей відповідно до діапазону їхньої частоти; *методика контекстуального аналізу як складова дискурс-аналізу* – для з'ясування змін у семантиці ЛСІ у процесі їхнього функціонування в медіа-дискурсах кожної з мов; *зіставно-типологічний метод* – для розкриття закономірностей і відмінностей у способах і моделях творення лексико-семантичних інновацій у медіа-дискурсах італійської та української мов.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі *вперше* обчислено ступінь продуктивності способів і моделей творення лексико-семантичних інновацій в італійській та українській друкованій продукції упродовж п'яти років (2010-2015 рр.); *інвентаризовано* 1014 одиниць лексико-семантичних інновацій (італ. – 501 од., укр. – 513 од.), які *ідентифіковано* за трьома групами: (А) – лексичні новоутворення (італ. – 259 од. (52%) / укр. – 201 од. (39%)), (В) – запозичення (італ. – 170 од. (34%) / укр. – 175 од. (34%)), (С) – семантичні переосмислення (італ. – 72 од. (14%) / укр. – 137 од. (27%)); *обчислено* їх відсоткову частку за математичними формулами: $A \% = \frac{A \times 100\%}{\Sigma(ABC)}$, $B \% = \frac{B \times 100\%}{\Sigma(ABC)}$, $C \% = \frac{C \times 100\%}{\Sigma(ABC)}$, що дозволило увиразнити кількісні показники в абсолютних та відносних вимірах; *визначено 2 ступеня продуктивності морфологічних способів творення лексичних новоутворень: високий* – суфіксальний (італ. – 66 од. (22,2%) / укр. – 36 од. (12%)); префіксальний (італ. 39 од. (13,1%)); осново- та словоскладання (італ. 168 од. (56,6%) / укр. 216 од. (71,8%)) та *середній* – префіксальний (укр. 21 од. (7%)); аббревіація (італ. 24 од. (8,1%) / укр. 24 од. (8%)), а також *3 ступеня продуктивності моделей і мікромоделей (високий*: для іменникових – із суфіксальним (італ. 18 моделей (22,8%) / укр. 9 (15,5%)), префіксальним (укр. 6 (10,3%) компонентами; для осново- та словоскладання (італ. 43 (54,4%) / укр. 33 (56,9%)); *середній*: для іменникових – із префіксальним компонентом (італ. 4 (5,1%)); для прикметникових – із суфіксальним (італ. 6 (7,6%) і префіксальним (укр. 5 (8,6%)) компонентами; для аббревіації та злиття (італ. 3 (3,8%) / укр. 4 (6,9%)); *низький*: для прикметникових – із префіксальним компонентом (італ. 1 (1,3%)); для осново- та словоскладання (італ. 2 (2,5%) / укр. 1 (1,7%)); для дієслівних – (італ. 1 (1,3%)).

Установлено ступені продуктивності способів адаптації запозичень (високий: для інтегральних (італ. 127 од. (77%) / укр. 75 од. (42,6%)) та часткових (італ. 38 од. (23%) / укр. 101 од. (57,4%): без морфологічної субституції (італ. 127 од. (74,7%) / укр. 120 од. (68,6%)), з частковою субституцією (італ. 38 од. (22,4%) / укр. 55 од. (31,4%)); для незмінних запозичень з фонетико-графічною асиміляцією (італ. 127 од. (96,2%); граматичною адаптацією за родом слова-референта (італ. 70 од. (56%); на основі асоціативних зв'язків (італ. 53 од. (42%); калькування (укр. 23 од. (31%); адаптації до категорії роду, числа та відмінка (укр. 21 од. (27%); гібридизації (укр. 31 од. (42%); *низький* ступінь адаптації для запозичень: з повною морфологічною субституцією; кальок або семантичних запозичень (італ. 5 од. (2,9%); для змінних запозичень з фонетико-графічною асиміляцією (італ. 5 од. (3,8%)); граматичною адаптацією за родом гіпероніма (італ. 3 од. (2%)); *обчислено ступені продуктивності моделей семантичних переосмислень (високий:* для метафоричної транспозиції (італ. 68 од. (94,4%) / укр. 130 од. (94,9%): антропоморфних (італ. 24 од. (37%) / укр. 49 од. (38%), природоморфних (італ. 16 од. (25%) / укр. 40 од. (31%), артефактних (італ. 19 од. (29%) / укр. 30 од. (23%) метафор; *середній:* для метонімії (італ. 4 од. (5,6%) / укр. 7 од. (5,1%)) та для моделі соціоморфної метафори (італ. 6 од. (9%) / укр. 11 од. (8%)).

*Виявлено загальні тенденції, по-перше, до дериваційного потенціалу способів і моделей творення лексико-семантичних інновацій за умов високої частотності словотвірних моделей групи (А) в обох мовах; по-друге, до можливості поєднання питомих і запозичених морфотворчих компонентів, які є складниками моделей групи (В), під впливом англійської мови; по-третє, до гібридизації з запозиченим компонентом; доведено, що український медіа-дискурс тяжіє до вживання семантичних переосмислень (С), на відміну від італійського медіа-дискурсу, для якого частотнішими є лексичні новоутворення та інтегральні запозичення; *набули подальшого розвитку* концептуальні положення *теорії номінації* в аспекті національно-мотивованої варіативної реалізації способів і моделей творення мовних одиниць на певному етапі розвитку досліджуваних мов, що відображають механізми стереотипізації мислення носіїв італійської і української мов у плані позначення осіб, явищ, подій навколишньої дійсності.*

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їхнього застосування в нормативних курсах “Загальне мовознавство”, “Прикладна лінгвістика”, “Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство”, “Лексикологія італійської (української) мови”, “Сучасна італійська (українська) літературна мова” (розділи “Морфологія”, “Словотвір”); спецкурсу з проблем мовознавства “Актуальні тенденції сучасної італійської мови”, що входить до навчального плану НПУ імені М.П. Драгоманова. Емпіричний матеріал дисертації може бути використаний при укладанні італійських та українських словників іншомовних слів, а також у науково-дослідній роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлювалися в доповідях на *семи* міжнародних наукових конференціях: “Теория и технология иноязычного образования” (Київ, 2011), “Мир языка – Мир в языке” (Київ, 2012, 2015); “Мова і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2013); “Методологические и прикладные аспекты в современной науке” (Горловка, 2013);

“В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии” (Новосибирск, 2014); “European Applied Sciences: challenges and solutions” (Штутгарт, 2015); “Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації” (Острог, 2015); на *одній* всеукраїнській науковій конференції “Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов” (Житомир, 2012); а також на *п'ятьох* щорічних науково-звітних конференціях викладачів, аспірантів, докторантів Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова “Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету” (Київ, 2011–2015).

Публікації. Проблематику, теоретичні й практичні результати дисертації викладено у *тринадцяти* публікаціях, *сім* з яких опубліковано у фахових наукових виданнях України, *дві* – в періодичних виданнях інших держав, а також у тезах доповідей *чотирьох* наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (283 найменувань, з яких 46 – іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (32 найменувань) та списку джерел ілюстративного матеріалу (27 найменувань), 3 додатків. Дисертація містить 4 діаграми, 13 рисунків, 8 таблиць. Загальний обсяг роботи становить 242 сторінки, основний зміст викладено на 197 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми апробації і структуру роботи

У **першому розділі** “**Теоретико-прикладні засади вивчення продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі**” систематизовано різні погляди учених на дослідження мовних інновацій; уточнено термінологічний статус лексико-семантичних інновацій та їхніх основних складових: лексичних новоутворень, семантичних переосмислень, запозичень; розкрито суть поняття “продуктивність” як фіксатора мовних змін в італійському та українському медіа-дискурсах.

Сучасна лінгвістика потребує комплексного підходу до вивчення загальних закономірностей мовних змін (В. Гак, Т. Коць, Н. Попова, О. Тараненко). Дослідження природи нових слів, покладених в основу теорії інноваційних процесів (Є. Карпіловська, О. Стишов), семантичних зрушень у лексиці (Ю. Кравцова, Н. Тропіна), має тривалу історію, а перші кроки цього напрямку сягають ще лексикографії Л. Зизанія, П. Беринди, П. Кеппена, А. Panzini, В. Migliorini та ін.

Об'єктивний аналіз динамічних процесів у мовах дає змогу з'ясувати механізми переоформлення словникового складу кожної мови (Г. Віняр, Ж. Колоїз, В. Моргунюк, Д. Мазурик, G. Adamo, G. Vaccaro, V. Della Valle). Екстралінгвальні фактори (Т. Лелека, С. Федорець, Ю. Фоменко, М. Fanfani, R. Gusmanui) впливають на стабільність та самобутність мови (Д. Баранник, А. Загнітко, М. Каранська) і водночас відкривають шляхи до інноваційних змін (П. Селігей, А. Castellani).

Саме мовні інновації в лексико-семантичних системах мов є основними засобами збагачення та оновлення їхнього словникового складу, вивчення якого потребує, насамперед, виконання практичних і прикладних рішень дослідників (Н. Стратулат, М. Dardano). Відкритість лексико-семантичного рівня до нових елементів, які є результатом впливу соціальної детермінованості та мовних контактів, сприяє творенню нових слів на базі вже готових моделей або появи запозичень з інших мовних систем (М. Dardano, Р. Zolli). Важливим фактором при цьому є інформаційна схема поведінки моделі в мовній системі (Є. Карпіловська).

Реалізація потенціалу сучасного словотворення відбувається через розширення меж нормативності, появи неuzuальних утворень. Цей процес знаходить своє відображення у творенні нових лексичних одиниць, а особливим класом інновацій є похідні слова (Н. Волкова), які є проявом різних моделей у мові.

Модель – абстрактний формалізований та ідеалізований знаковий образ спрощеного відтворення певного об'єкта (оригіналу), штучно створений дослідником із метою вивчення ознак, складників цього об'єкта, способів його існування й функціонування (О. Селіванова); конструкція, структурна, формально-логічна побудова, що служить аналогом реального об'єкта (натурного об'єкта, оригіналу, прототипу, прообразу) (Є. Карпіловська). Кожна модель є результатом процесу моделювання, що є одним із основних методів дослідження різноманітних мовних явищ, який розкриває процедуру конструювання моделей, презентуючи характеристики модельованих об'єктів (Ю. Кравцова).

Словотвірні та семантичні моделі мають синтезований характер і є зручним способом опису мотиваційно-дериваційних процесів (Н. Тропіна), що дають змогу говорити про їхню продуктивність.

Продуктивність є основним і обов'язковим процесом інноваційних мовних змін, актом оновлення словникового складу. Науковці по-різному визначають суть поняття продуктивність, зокрема як “здатність узагальнювати варіативність форми, відходячи від лексеми або її кореня” (S. Bolasco), “потенційну здатність словотворчих засобів і способів брати участь в акті словотвору, а словотворчих типів (моделей) – бути зразком у творенні нових слів” (В. Русанівський). У роботі прийнято останнє розуміння продуктивності, яке найбільшою мірою стосується лексико-семантичних інновацій (далі – ЛСІ), які включають *лексичні новоутворення, запозичення та семантичні переосмислення*.

Термін *лексичне новоутворення* використовуємо на позначення нових слів, що виникають як мовленнєві одиниці в медіа-дискурсі, утворені морфологічним способом, і, маючи оказіональний характер, відбивають інформацію, релевантну для носіїв конкретної мови у певній соціо-комунікативній ситуації. *Запозичення* – тип інновації (Є. Косеріу) слово чи сполука, уведена до мови з іншої мови (О. Селіванова). *Семантичне переосмислення* – зміна семантичної структури лексичної одиниці: поява в її складі нових та/або зникнення колишніх сем, що не відповідає мовній нормі використання цієї одиниці, але не спрямоване на порушення комунікації, проте зрозуміле з контексту і зумовлено останнім (О. Малафеев). Під *семантичним переосмисленням* у роботі розуміємо різновид інновацій неморфологічного способу творення, який виникає внаслідок “внутрішньослівної деривації” (Н. Котелова) на основі перенесення значення за

подібністю (метафоризація) та перенесення значення за суміжністю (метонімізація). Цей термін є тотожним до терміна *неосемантизм* (Є. Карпіловська) – різновид неологізму, нове значення наявного слова, наслідок його семантичної деривації.

Загальну вибірку ЛСІ (*лексичних новоутворень, запозичень та семантичних переосмислень*) проаналізовано якісно (за способами, моделями і мікромоделями творення). Математичні обчислення дали змогу отримати кількісні показники моделей і мікромоделей ЛСІ. Оперування здобутими результатами дозволило виміряти їхню якісну характеристику – продуктивність. Кількісна характеристика продуктивності моделей творення ЛСІ (відносні одиниці) визначає їхню частотність (високу, середню, низьку). Отже, під *вимірюванням продуктивності* ЛСІ розуміємо спосіб (процедуру) якісно-кількісного аналізу та числового опису світу емпіричних об'єктів, моделювання реальності мовою чисел (В. Шинкарук), відображених в медіа-дискурсах.

При цьому в основу упорядкування ключових понять і термінів дисертації покладено усвідомлення того, де медіа-дискурс як форма людської діяльності з виходом на реальну соціально-культурну практику є джерелом появи ЛСІ, кількісно-математико-статистичне вимірювання продуктивності яких засвідчує тенденції мовних змін.

У другому розділі “**Методологічна база аналізу ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі**” представлено попередній методичний досвід, насамперед, прикладних досліджень у вивченні мовних явищ; розроблено методику аналізу та обчислення ступеня продуктивності ЛСІ у сучасному медіа-дискурсі італійської та української мов.

Вивчення процесу мовних інновацій та статистичного вимірювання ступеня продуктивності базується на загальнонаукових принципах системності, спирається на теорії взаємозв'язку мови і мислення (І. Бодуєн де Куртене, Ф. де Соссюр), словотвірної продуктивності (Н. Волкова, S. Bolasco), статистичного вимірювання (І. Волошиновська, Н. Дарчук, В. Левицький, М. Пещак, В. Перебейнос, А. Zampolli).

Комплексний кількісно-математико-статистичний аналіз інноваційних утворень в італійській та українській мовах та вимірювання ступеня продуктивності способів і моделей їхнього творення здійснено у п'ять етапів.

Перший етап передбачав використання методу таксономії для інвентаризації ЛСІ методом їхньої суцільної вибірки з італійських та українських періодичних видань у період з 2010–2015 рр.

На цьому етапі застосовано *кількісний аналіз* для визначення загальної кількості досліджуваних одиниць та відсоткової частки в них інвентаризованих трьох груп (А, В, С) ЛСІ. До першої групи (А) віднесено лексичні новоутворення словотвірного способу творення. До другої групи (В) – запозичення. До третьої групи (С) – семантичні переосмислення італійської та української мов, представлені метафорою і метонімією.

На *другому етапі* дослідження на основі *дистрибутивного аналізу* визначено характер сполучуваності слів у відповідних моделях, а також дистрибуцію морфемних афіксів у процесі творення лексико-семантичних інновацій. Для визначення словотвірного типу (моделі) лексико-семантичних інновацій було застосовано *методику словотвірного аналізу*.

На *третьому етапі* роботи за допомогою *трансформаційного аналізу* проаналізовано запозичення та лексичні новоутворення з англо-американським елементом в італійському та українському медіа-дискурсах, а також встановлено твірні основи слів-інновацій для розмежування відтінків значень слів щодо основних семантичних процесів, зокрема метафори і метонімії.

Четвертий етап передбачав безпосередньо процедуру *математичного і статистичного вимірювання ступеня продуктивності* моделей творення ЛСІ в досліджуваних мовах.

Перша процедурна стадія кількісно-математико-статистичного вимірювання була пов'язана із розрахунками кількості відносних одиниць у відсотках кожної з трьох груп ЛСІ, які були визначені на першому етапі дослідження, за такими формулами:

$$A \% = \frac{A \times 100\%}{\Sigma(ABC)}, \text{ де } A \% - \text{ відсоткова частка лексичних новоутворень,}$$

A – лексичні новоутворення, $\Sigma(ABC)$ – загальна кількість лексико-семантичних інновацій.

$$B \% = \frac{B \times 100\%}{\Sigma(ABC)}, \text{ де } B \% - \text{ відсоткова частка запозичень, } B - \text{ запозичення,}$$

$\Sigma(ABC)$ – загальна кількість лексико-семантичних інновацій.

$$C \% = \frac{C \times 100\%}{\Sigma(ABC)}, \text{ де } C \% - \text{ відсоткова частка семантичних переосмислень,}$$

C – семантичні переосмислення, $\Sigma(ABC)$ – загальна кількість лексико-семантичних інновацій.

На *другій, третій і четвертій стадіях кількісно-математико-статистичного вимірювання* було виявлено ступінь продуктивності: 1) загальних способів творення лексичних новоутворень; 2) морфологічної субституції запозичень з англо-американським елементом в італійській та українській мовах; 3) фонетико-графічної асиміляції та граматичної адаптації лексичних інновацій англійського походження в італійському й українську медіа-дискурсах; 4) метафоричних моделей за відповідними формулами.

На основі розподілу продуктивних моделей відповідно до їх діапазону у роботі визначено ступінь продуктивності щодо *низької, середньої та високої частотності* словотвірних та метафоричних моделей творення лексико-семантичних інновацій у сучасному медіа-дискурсі. Це сприяло визначенню тенденцій словотворення на даному етапі його розвитку у кожній мові та розкриттю механізмів стереотипізації мислення носіїв італійської і української мов у плані іменування явищ навколишньої дійсності.

Заключний *п'ятий етап* передбачав застосування *компонентного аналізу*, який виявився ефективним для виявлення семної організації ЛСІ. Паралельно було застосовано *методику контекстуального аналізу*, який дозволив проаналізувати динаміку змін у семантиці ЛСІ в умовах їх функціонування в медіа-дискурсах.

Урахування всіх методів дослідження та збалансоване їх співвідношення (рис. 1) дають змогу з'ясувати вплив соціальних факторів та внутрішньомовних процесів на характер змін у сфері лексичної семантики. Такий корелятивний аналіз є актуальним рішенням для встановлення взаємозв'язку досліджуваних ознак та функційної залежності мовних і соціальних явищ.

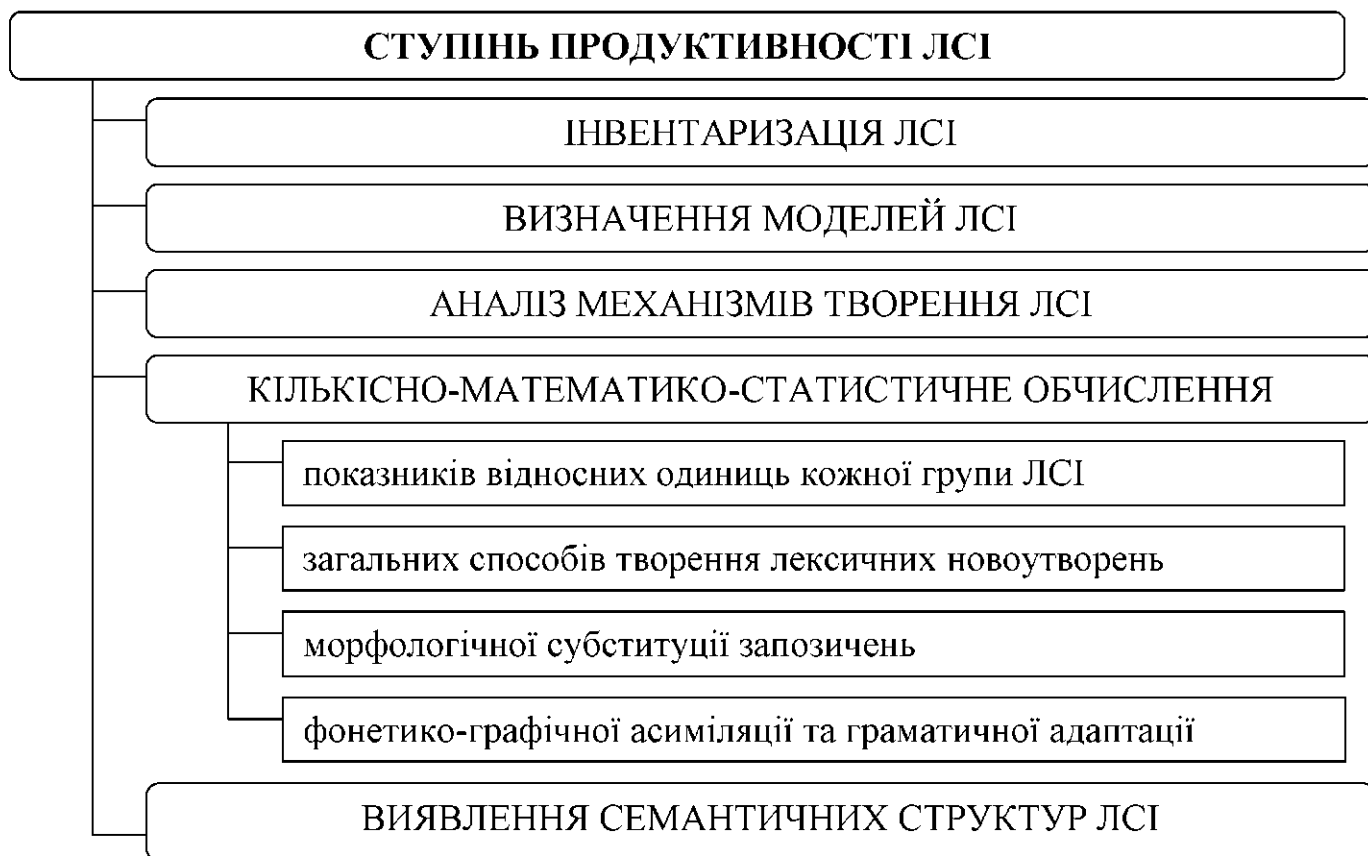

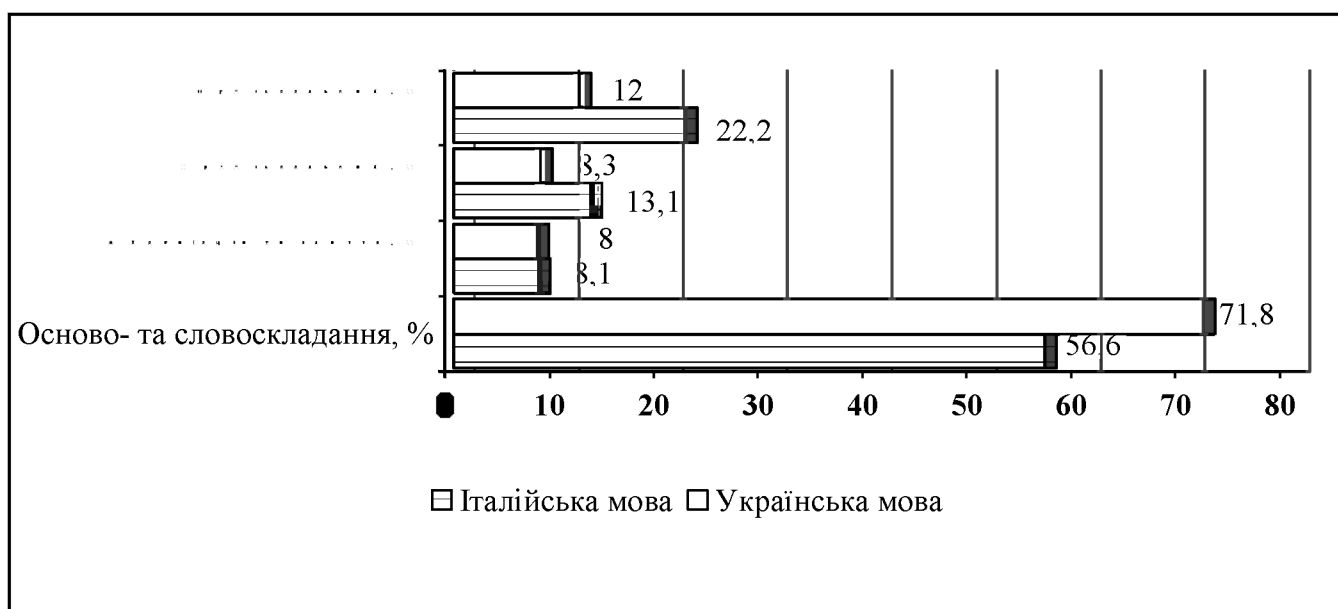
Рис. 1 Методика статистичного вимірювання ступеня продуктивності моделей творення лексико-семантичних інновацій

У третьому розділі “Статистичне вимірювання ступеня продуктивності дериваційних моделей творення лексико-семантичних інновацій” виявлено та обчислено ступінь продуктивності основних моделей ЛСІ в обох мовах, визначено словотвірний потенціал збагачення сучасної італійської та української мов.

У результаті кількісного аналізу виділено 4 способи словотворення (суфіксальний, префіксальний, аббревіація / злиття, осново- та словоскладання) та їх актуалізовані моделі на позначення осіб за певною ознакою, процесів, явищ, що визначає оперативний механізм та різну продуктивність ЛСІ, що продиктовано частотністю їх словотвірних моделей. Досліджуваний матеріал дає підстави говорити про *регулярну аналогію* тієї чи тієї моделі (Л. Блумфілд).

Морфологічний спосіб творення ЛСІ визначається високою продуктивністю за участі як питомих, так і запозичених морфотворчих елементів (діаграма 1).

Спільним для обох мов є *високий* ступінь продуктивності моделей суфіксального способу творення, осново- та словоскладання, де в межах кожного визначено *іменникові, прикметникові, дієслівні* моделі і мікромоделі на позначення осіб, прихильників партій, руху, процесів, явищ. Виявлено 3 ступеня їх продуктивності (**високий**: для *іменникових* з суфіксальним компонентом (італ. – 18 (22,5%) / укр. – 9 (15,5%)). Моделі з актуалізованими морфотворчими компонентами математично обчислено за формулою: $K_{N+Suff_x} \% = (N+Suff_x \times 100\%) : A$, де K_{N+Suff_x} – відсотковий коефіцієнт ступеня продуктивності мікромоделей італійської / української мов, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи.

Діаграма 1 Відсоткове співвідношення лексичних новоутворень у сучасному італійському та українському медіа-дискурсах

Високочастотними є іменникові мікромоделі із суфіксами в італ.: -ista (27,7%) – *qualcosista* “особа, яка займається будь-чим”; -(i)ano (18,5%) – *polveriniano* “прихильник ідей Польверіні”; -ismo (13,8%) – *distruzionismo* “хибне розуміння речей, понять”; в укр.: -ист/-іст (33,3%) – *гольфiст*, -ець/-івець (19,4%) – *гіннессівець*, *майданівець*; **середньочастотні** (3,1%) в італ.: -izzazione (*dracmatizzazione* “грошова реформа у Греції”); -ialo (*barcaiolo* “прихильник політики Ф. Барки”); в укр. 5,6% для -ник, -чик (*мітушник*, *зязюнчик*); **низькочастотні** – 1,5% в італ. -ificio (*giovanificio* “установа з новою доктриною маркетингу”); -aggine (*berlusconaggine*), -ità (*berlusconità*) – явища пов’язані з С. Берлусконі”; -ema (*bersanema*), -aria (*berlusconaria*); в укр. (2,8%) для -іан, -ізм (*путінізм*). **Відмінним** в італійському медіа-дискурсі, з меншою продуктивністю, визначаються **прикметникові** моделі із суфіксальним компонентом на позначення ознаки, властивості. **Середньочастотні** – 7,7% в італ.: -ato (*viagrato* “збуджений стан”, -ese (*italianese* “псевдоіталієць”); -izzato (3,1%), **низькочастотні** (1,5%) в італ. -abile (*hackerrabile* “легкодоступний для хакерів”); -ivo (*prostitutivo* “продажний”), -esco (*alemannesco* “ознака пов’язана з Дж. Алемані”) (Рис. 1, Рис. 2).

Спільними є: похідні від антропонімів, ономастично мотивовані на позначення дій, явищ, що мають сатирико-іронічний відтінок (італ. Болдріні – *Deboldrinizzato*; Берлусконі – *berlusconiano*; Грілло – *grillino* / укр. Шустер – *шустеризація*, Кисельов – *киселізація*, Сковорода – *сковородизація*, Порошенко – *порошенківець*).

В італійській мові префіксальний спосіб творення є високопродуктивним, а в українській – середнім (діаграма 1). Актуалізація всіх частиномовних моделей цього способу творення в обох мовах має різний ступінь продуктивності (табл. 1).

Показники ступеня продуктивності моделей префіксального способу творення є різними, що визначено за формулою: $K_{\text{Pref}_y+N} \% = (\text{Pref}_y+N \times 100\%) : A$, де K_{Pref_y+N} – відсотковий коефіцієнт ступеня продуктивності мікромоделей, Pref_y+N – префіксальна модель, A – загальна кількість досліджуваних одиниць групи.

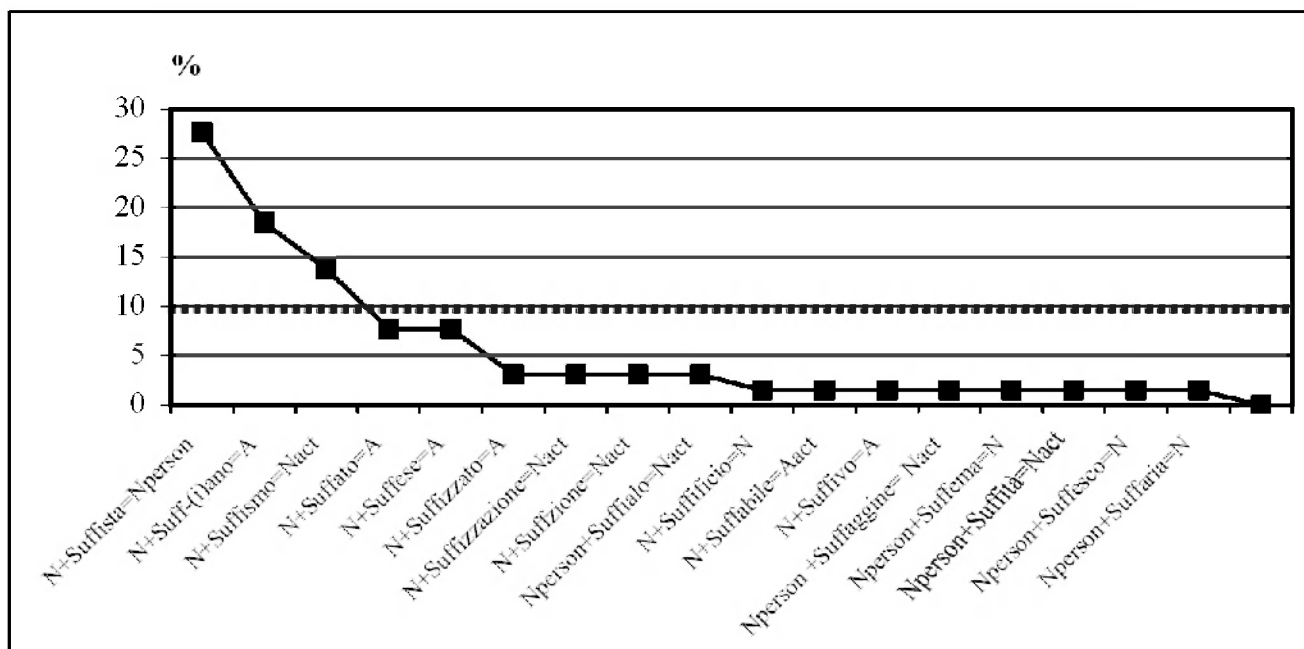

Рис. 2 Варіаційний ряд розподілу частот моделей лексичних новоутворень суфіксального способу творення за ступенем продуктивності в італійській мові

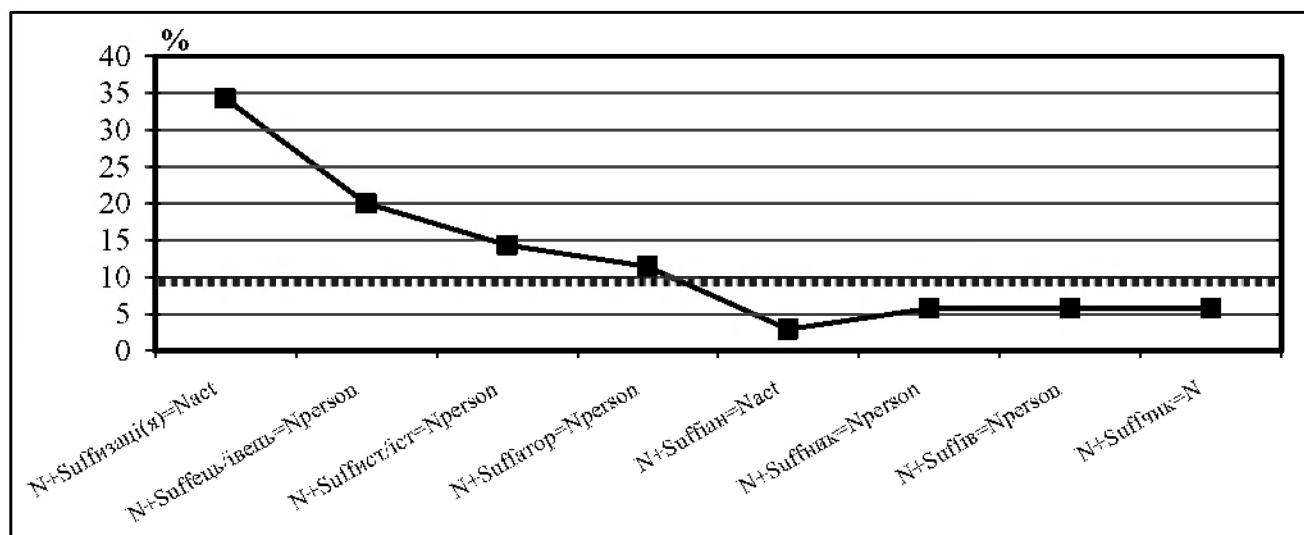

Рис. 3 Варіаційний ряд розподілу частот моделей лексичних новоутворень суфіксального способу творення за ступенем продуктивності в українській мові

Таблиця 1

Кількісно-якісна характеристика моделей префіксального способу творення

№	Моделі	Італ. мова		частотність	Укр. мова		частотність
		абс.	відн.		абс.	відн.	
1.	Іменникові	4	5,1	середня	6	10,3	висока
2.	Прикметникові	1	1,3	низька	5	8,6	середня
3.	Дієслівні	1	1,3	низька	-	-	-
Усього		6			11		

Високий для *іменникових* мікромоделей із префіксом: укр. анти- (25%), де- (16%), недо- (4%), напр.: *антикафе*, *антимайданівець*, *АнтиХюндай*, *деофшоризація*, *недо-ялінка*; **середній** для *іменникових*: італ. anti- (59%), super- (12,8%), напр.: *anti-cambiamento* “зворотні зміни”; *super-Genova*; *прикметникові* мікромоделі: укр. анти- (27%), супер- (8%), екстра-, непо- та квазі- (4%): *антиправославний*, *антизахідний*, *екстрапольований*, *непофальшований*, *квазіопозиційний*; **низький** (італ. anti- (12,8%), *antitecnocratico* “ознака протидії медійного технічного персоналу”; *anti-secessione* “процес виходу з політичного об’єднання”; *дієслівні* мікромоделі de- (7,7%): *degrillizzarsi* “політична протидія щодо керування Б. Грілло”; *deboldrinizzare* “ухвалення уповноважень Л. Болдріні щодо емігрантів”.

Для збереження мовної енергії у ЗМІ активізуються лексеми аббревіатури – *телескопні номінації* для позначення нового гібрида (Л. Ніколаєнко), *слова-зливки*, *злиття*, які відображають реалії, події певного народу, напр.: *ЗНОву?* (назва статті); *Влада – як ГМО* (назва статті). Влучне інформативно-номінативне функціонування з іронічно-маркованим відтінком визначає їх прагматичний потенціал. Моделювання відаббревіатурних утворень представлено (італ. 3 (3,8%) / укр. 4 (6,9%). Спільним є використання *ініціальних*, *звукових*, *складових* аббревіатур: італ. *PDQ*, *M5S*, *Consob*; укр. *АТО*, *БПП*, *УКРОП*, *Олігархат*; *злиття*: *numwars* → pseudo(num)+war(s); *deskfast* → *breakfast+desk*. Відмінним в італійській мові є використання *усічення*, напр.: *un'app* (від *applicazione*), а в українському медіа-дискурсі – відаббревіатурні похідні, напр.: *БЮТ* → *БЮТівець*, *КУН* → *КУНівець*, *НОК* → *НОКати* (Рис. 4).

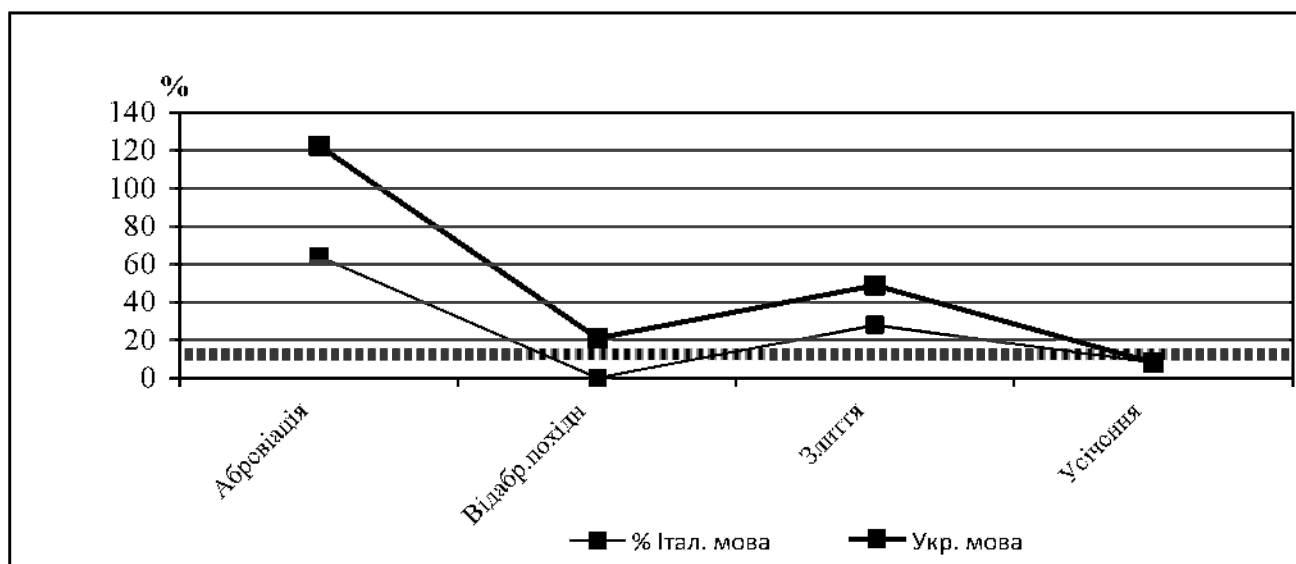

Рис. 4 Варіаційний ряд розподілу частот відаббревіатурних лексичних новоутворень

Спільними є інновації-аббревіатури від імен діячів на позначення об’єднань: італ. *Alfano+Bersani+Casini* → *Abc*, *Casini+Alfano+Grillo* → *Cag*, *Casini+Alfano+Grillo* → *Cag*; в укр. (*Ю.В Тимошенко* → *ЮВТ*).

Аналіз інновацій-аббревіатур засвідчив, що такі лексичні новоутворення ускладнюють сприйняття інформації, і лише в контексті стає зрозумілим те чи те складноскорочене слово.

У межах словоскладання (італ. 168 од. (56,6%) / укр. 216 од. (71,8%) спільними є лексичні новоутворення з препозитивними та постпозитивними формантами (італ. 87 од. (29,3%) / укр. 101 од. (33,6%)).

Таблиця 2

Кількісно-якісна характеристика частиномовних моделей інновацій-комполітів

№	Моделі	Італ. мова		частотність	Укр. мова		частотність
		абс.	відн.		абс.	відн.	
1.	Іменникові	43	53,8	висока	33	56,9	висока
2.	Прикметникові	2	2,5	низька	1	1,7	низька
3.	Дієслівні	1	1,2	низька	-	-	-
Усього		45			34		

Відповідно до позиції формантів визначено 4 типи лексичних інновацій-комполітів (табл. 3; 4).

Таблиця 3

Кількісно-якісна характеристика моделей інновацій-комполітів

№	Типи формантів	Італ. мова		частотність	Укр. мова		частотність
		абс.	відн.		абс.	відн.	
1.	Класичний префіксоїд	11	33,3	висока	5	27,8	висока
2.	Класичний суфіксоїд	3	9,1	середня	5	27,8	висока
3.	Сучасний префіксоїд	14	42,4	висока	7	38,9	висока
4.	Сучасний суфіксоїд	5	15,2	висока	1	5,5	середня
Усього		33	100		18	100	

Таблиця 4

Кількісно-якісна характеристика задіяних формантів інновацій-комполітів

	I тип	%	II тип	%	III тип	%	IV тип	%
Італ. мова	<i>eco-enciclica</i>	8,0	<i>debitometro</i>	4,6	<i>eurodracma</i>	11,5	<i>mail-gate</i>	4,6
	<i>neo-montiano</i>	4,6	<i>cucinomania</i>	2,3	<i>cybercandidato</i>	8,0	<i>Broccoli-gate</i>	
	<i>gelodurismo</i>	2,3	<i>magistratocrazia</i>	2,3	<i>web-digiuno</i>	8,0	<i>sponsorlandia</i>	2,3
	<i>agromafia</i>	1,1			<i>teleguerra</i>	5,7	<i>fannullopoli</i>	2,3
	<i>geocosmetica</i>	1,1			<i>e-library</i>	3,4		
	<i>vetero-berlusconiano</i>	1,1			<i>caro-ticket</i>	3,4		
					<i>tecno-pattuglia</i>	3,4		
					<i>cineterapia</i>	2,3		
					<i>ciclo-rivoluzione</i>	2,3		
					<i>narcoguerra</i>	2,3		
					<i>anarco-femminista</i>	1,1		
					<i>video-cooking</i>	1,1		
	Укр. мова	<i>автомайдан</i>	8,97	<i>шалікоманія</i>	7,9	<i>євроборці</i>	17,8	<i>кумо-тейт</i>
<i>еко-ідея</i>		7,9	<i>ходофобія</i>	5,0	<i>кіберсолдат</i>	12,9	<i>кучматеїт</i>	
<i>аудіоконтент</i>		7,9	<i>телефономан</i>	3,0	<i>веб-продаж</i>	3,0	<i>януковичетеїт</i>	
<i>нео-інтервенціоналізм</i>		2,0	<i>українофіл</i>	2,0	<i>телеміло</i>	6,9		
			<i>сталінофолія</i>	1,0				

Спільними високопродуктивними і високочастотними є моделі з питомим складовим N+N, напр.: італ. *dichiarazione-fiume*, *fratello-agente*, *prete-manager* / укр. *капітал-втікач*, *смішинки-сльозинки*, *онлайн-світ*, *офлайн-склянка* та запозиченим N+N_b, що породжує гібридизацію словотвірних гнізд (*КобзАрт*, *Дніпро-арт*, *Черемош-фест*, *ГогольFest*, *ВІП-теща*, *аква-польот*). Відмінними є інновацій-композиції з дієслівним компонентом в італійському медіа-дискурсі, що є важливим і типовим для романської системи, напр.: V_{blocca}+N (8,3%), V_{sblocca}+N (16,7%), V_{salva}+N (25%), V_{trasforma}+N (25%), V_{taglia}+N (16,7%): *Il decreto legge salda-debiti*, *Il governo vara il trasforma-Italia*; *Rischio fiscale sullo sblocca-pagamenti*.

Таблиця 5

Кількісно-якісна характеристика моделей інновацій-композицій

№	Моделі	Італ. мова		частотність	Укр. мова		частотність
		абс.	відн.		абс.	відн.	
1.	N + N	30	58,8	висока	61	53	висока
1.1.	N + N _b	6	11,8	висока	50	43,5	висока
2.	V + N	12	23,5	висока	2	1,7	низька
3.	N + A	2	3,9	середня	2	1,7	низька
4.	V + V	1	2,2	низька	-	-	-
5.	A+A	-	-	-	-	-	-
Усього		51	100		75	100	

Відмінними є моделі лексикалізації вільних сполучень із компонентом *furbetto* в італійському медіа-дискурсі (італ. 30 од. (10,1%)) із негативною стилістичною конотацією на позначення протизаконних дій, шахрайства, напр.: *furbetti con le ali* “повітряні шахраї в авіапросторі”.

Установлено, що словотвірний спосіб обох мов вирізняється ступенем продуктивності, частотністю тієї чи тієї моделі, що окреслює основні риси, тенденції та мовленнєву схему поведінки засобів вираження з її експресивно-національною маркованістю.

Четвертий розділ “Статистичне вимірювання ступеня продуктивності адаптації запозичень лексико-семантичних інновацій” містить дослідження шляхів входження та адаптації ЛСІ англійського походження на фонетичному та граматичному рівнях.

Шляхи адаптації ЛСІ англійського походження в італійській та українській мовах досліджено через морфологічну субституцію. Спільною для зіставлених мов виявилася перевага інтеграції запозичених слів у мову-реципієнта без морфологічної субституції (італ. 127 од. (74,7%), укр. 120 од. (68,6%)), напр.: італ. *network*, *travelblogger* / укр. *стенд-ап*, *бекграунд* та з частковою субституцією (італ. 38 од. (22,4%), укр. 55 од. (31,4%)), напр.: італ. *messagginista foodie* / укр. *гламурний*, *превентивний*;

Фонетико-графічна асиміляція лексичних інновацій англійського походження в італійському медіа-дискурсі обчислена за формулою: $F_x\% = (f_x \times 100\%):T$, що становить для незмінних лексичних інновацій англійського походження в італ. 127 од. (96,2%): *bitcoin*, *pressing*, *under* та фонетико-графічно змінних – італ. 5 од. (3,8%): англ. *playboy* → італ. *plaiboi*, англ. *sushi* → італ. *Susci*.

Граматичну адаптацію лексичних інновацій англійського походження в італійському медіа-дискурсі обчислено за формулами: $Q_x\%=(q_x \times 100\%):S$: 1) за родом слова-референта (італ. 70 од. (56%)): *una e-library* → (італ.) *una biblioteca*; 2) гіпероніма запозичення (італ. 3 од. (2%)): *la jeep* → (італ.) *automobile*; 3) на основі асоціативних зв'язків, слів “перекладачів” (італ. 53 од. (42%)).

В українському медіа-дискурсі ступінь продуктивності граматичної адаптації лексичних інновацій англійського походження визначено за формулами: 1) $R_k=(k \times 100\%):S$ шляхом калькування (укр. 23 од. (31%)); 2) $R_{ad}=(ad \times 100\%):S$ відповідно до роду, числа, відмінка (укр. 21 од. (27%)); 3) $R_g=(g \times 100\%):S$ шляхом гібридизації (укр. 31 од. (42%)).

У п'ятому розділі “Статистичне вимірювання ступеня продуктивності семантичних переосмислень лексико-семантичних інновацій” виокремлено особливості метафоричної та метонімічної транспозиції ЛСІ в італійському та українському медіа-дискурсах та обчислено ступінь їх продуктивності.

На основі математичних обчислень визначено, що український медіа-дискурс вирізняється кількісно більшим масивом семантично мотивованих одиниць: 27% від загального корпусу ЛСІ (метафора – 130 од. (94,9%), метонімія – 7 од. (5,1%)), а в італійському – 14% (метафора – 68 од. (94,4%), метонімія – 4 од. (5,6%)). Ступінь продуктивності семантичних переосмислень визначено за формулою $K_{mx}\%=(m_x \times 100\%):c_1$ з відповідними індексами 4 метафоричних моделей: m_1 – кількість одиниць першої метафоричної моделі – антропоморфна, напр.: *La linea del governissimo produce mal di pancia*; *Fibrillazione in governo* / *Український парламент с політичним інвалідом*; *Євросоюз хворий*; m_2 – кількість одиниць другої метафоричної моделі – природоморфна, напр.: *I progetti: tra orsetti intelligenti e occhiali alla Robosop* / *Відпочинок на три квіточки*; *Скандал із липовим контрактом на будівництво газового терміналу*; m_3 – кількість одиниць третьої метафоричної моделі – соціоморфна, напр.: *Il lavoro non va a gonfie vele per i liberi professionisti* / *Атака ізраїльтян у відповідь виявилася “холостою”*; m_4 – кількість одиниць четвертої метафоричної моделі – артефактна, напр.: *L'esperienza è un antipasto preparato da qualcun altro* / *Вибори “під олів'с”*; *Непорушний телевізійний закон: кожна передача в обрамленні величезного пирога реклами*; *Наступне засідання Ради “під куполом”* [...].

Таблиця 6

**Кількісно-якісна характеристика
ступеня продуктивності метафоричних моделей**

Група ЛСІ	Метафоричні моделі ЛСІ	Італ. мова		частотність	Укр. мова		частотність
		абс.	відн.		абс.	відн.	
С	Антропоморфна	24	37	висока	49	38	висока
	Природоморфна	16	25	висока	40	31	висока
	Соціоморфна	6	9	середня	11	8	середня
	Артефактна	19	29	висока	30	23	висока
Усього		65	100		130	100	

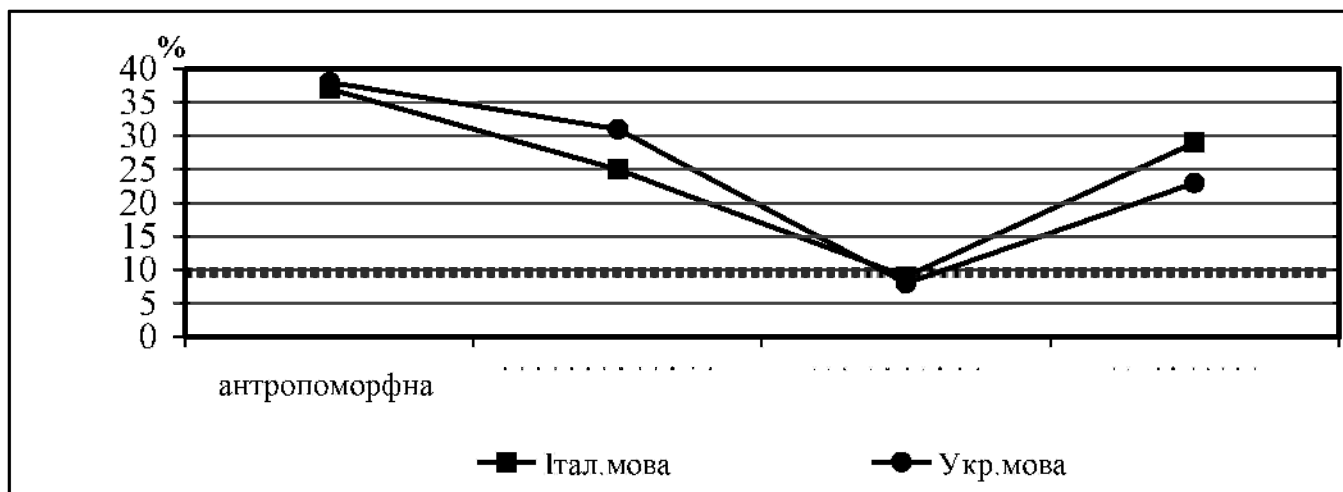

Рис. 5 Варіаційний ряд розподілу частот моделей метафоричної транспозиції в сучасному італійському та українському медіа-дискурсах

Утворення нових значень на основі метонімічного перенесення відзначається незначною продуктивністю в обох мовах; поширеними моделями є: МІСЦЕ – ПОДІЯ (італ. 1 од. / укр. 2 од.): *МВС Росії провело навчання на випадок Майдану в країні*), ДАТА – ПОДІЯ (італ.: *È scoppiata la “primavera padana”*; укр.: *...після успіхів революції “арабської весни” у регіоні настає “арабська зима”*); МІСЦЕ – ГРУПА ОСІБ (італ.: 2 од. / укр.: 2 од.): *Вистояти в цьому протистоянні для кіровоградських майданівців важливо ще й тому, що позаду в них – болісна поразка*); ОЗНАКА – ЙОГО НОСІЙ (італ.: 3 од. / укр. 3 од.): *Le Quirinarie e il catoblepismo del Pd*; укр.: *У тигра з’явилася задшишка*).

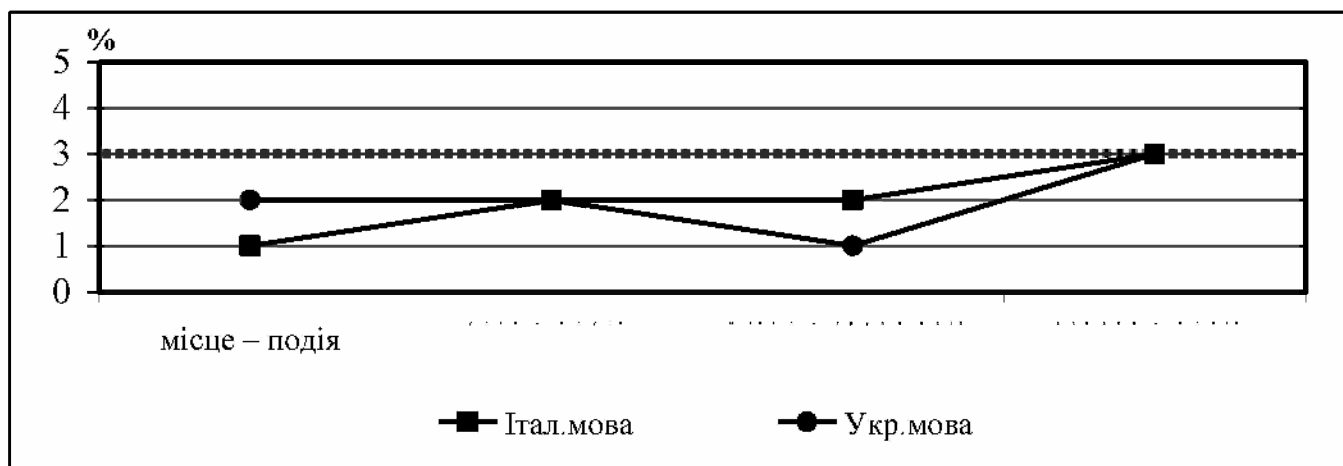

Рис. 6 Варіаційний ряд розподілу частот моделей метонімічної транспозиції в сучасному італійському та українському медіа-дискурсах

Актуалізація та продуктивність лексико-семантичних інновацій знаходить своє відображення у семантичних перетвореннях на позначення нових номінацій у мовній практиці ЗМІ обох мов. Поєднання лексичних та семантичних змін вокабуляра забезпечує потреби мовно-культурної комунікації.

Загальні результати дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

Теоретико-прикладна концепція дисертації ґрунтується на таких положеннях: 1) медіа-дискурс як форма людської діяльності з виходом на реальну соціально-культурну практику є джерелом появи лексико-семантичних інновацій, кількісно-математико-статистичне вимірювання продуктивності яких засвідчує тенденції мовних змін; 2) наукова дескрипція лексико-семантичних інновацій є синтезом різних дублетних найменувань, які включають три групи одиниць: лексичні новоутворення, запозичення, семантичні переосмислення, диференційовані на основі способів і моделей їхнього творення в італійському і українському медіа-дискурсах, переважна більшість з яких побудована за аналогією до наявних у цих мовах форм і моделей; 3) це дає змогу говорити про таку їх властивість, як продуктивність, під якою у роботі розуміється потенційна здатність словотворчих засобів брати участь в акті словотвору, а словотворчих типів (моделей) – бути зразком у творенні нових слів; 4) для вимірювання ступеня активності появи новоутворень у конкретній мові й виявлення динамічних процесів у лексико-семантичних системах мов лінгвісти активізували наукові дослідження прикладного характеру.

Розроблена комплексна методика вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсах виявилися ефективною при обчисленні їх кількісно-якісних, структурних та семантико-словотвірних характеристик в обох мовах.

Укладений реєстр ЛСІ проаналізовано якісно (за способами словотвору) та визначено три їхні групи (А,В,С). Обчислено співвідношення між 3 групами ЛСІ за математичними формулами. Подальші математичні підрахунки дозволили отримати кількісну характеристику досліджуваних мовних одиниць (способів, моделей і мікромоделей творення). Оперування отриманими показниками визначило нову якісну характеристику – їхню продуктивність з трьома ступенями (високим, середнім, низьким), представленими докладно у науковій новизні одержаних результатів дослідження.

Виявлено загальні тенденції, по-перше, до дериваційного потенціалу способів і моделей творення лексико-семантичних інновацій за умов високої частотності словотвірних моделей групи (А) в обох мовах; по-друге, до можливості поєднання питомих і запозичених морфотворчих компонентів, які є складниками моделей групи (В), під впливом англійської мови; по-третє, до гібридизації з запозиченим компонентом; по-четверте, до адаптації інтегральних запозичень та згортання запозичених елементів у відабревіатурні утворення в одне слово.

Установлено, що український медіа-дискурс тяжіє до семантичного переосмислення лексем (С), наслідком якого є okazіональні неосемантизми на основі генералізації та спеціалізації значення слова. Усупереч мовним стандартам продуктивність мовних інновацій є поширеним явищем в обох мовах, що продиктовано прагматичною спрямованістю та стилістичною маркованістю.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в апробації розробленої у роботі комплексної методики для кількісно-математико-статистичного вимірювання мовних інновацій в інших типах дискурсів і на матеріалі інших мов, що сприятиме її вдосконаленню.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Макарова О.С. Методика вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій у сучасному італійському та українському медіа-дискурсі / О.С. Макарова // Наук. вісн. Міжнар. гуманітар. ун-ту. Серія “Філологія” : [зб. наук. пр.] / [голов. ред. Ступак І.В.]. – Одеса, 2015. – Вип. 17, т. 1. – С. 133–135.
2. Макарова О.С. Розкриття явищ соціолінгвістики та лінгвокультурології в текстах медіа-дискурсу / О.С. Макарова // Наук. часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. проф. В. І. Гончаров]. – Київ, 2011. – Вип. 6. – С. 148–151.
3. Макарова О.С. Словотвірні моделі лексичних інновацій сучасної італійської мови / О.С. Макарова // Система і структура східнослов'янських мов : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. В. І. Гончаров]. – Київ, 2012. – Вип. 4. – С. 314–319.
4. Макарова О.С. Метафоризація як спосіб творення лексико-семантичних інновацій у сучасній українській та італійській мовах / О.С. Макарова // Система і структура східнослов'янських мов : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. проф. В. І. Гончаров]. – Київ, 2012. – Вип. 5. – С. 178–181.
5. Макарова О.С. Тенденції розвитку лексико-семантичних інновацій в сучасній українській та італійській мовах / О.С. Макарова // Наук. записки. Серія “Філологічні науки (мовознавство)” : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. проф. О.А. Семенюк]. – Кіровоград, 2013. – Вип. 115. – С. 282–286.
6. Макарова О.С. Мотиваційна основа лексичних інновацій в публіцистичному дискурсі італійської та української мов / О.С. Макарова // Сучасні дослідження з іноземної філології : [зб. наук. пр.] / [відп. ред. М. П. Фабіан]. – Ужгород, 2013. – Вип. 11. – С. 216–222.
7. Макарова О.С. Аббревіація та усічення як один із способів словотворення лексичних інновацій в сучасному італійському та українському медіа-дискурсі / О.С. Макарова // Наук. записки. Серія “Філологічна” : [зб. наук. пр.]. – Острог, 2015. – Вип. 56. – С. 177–179.
8. Макарова О.С. Специфика адаптации лексических инноваций английского происхождения в итальянском языке / О.С. Макарова // В мире науки и искусства : вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : [сб. науч. ст.] / [отв. ред. А.И. Гулина]. – Новосибирск, 2014. – № 11 (42). – С. 51–60.
9. Макарова О.С. Особливості вживання англомовної лексики в сучасній мові / О.С. Макарова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : [зб. матер. конф.] / [Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Симоненко, О.П. Ємельянова]. – Київ, 2011. – С. 192–193.
10. Макарова О.С. Шляхи поповнення лексичного складу сучасної італійської мови / О.С. Макарова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : [зб. матер. конф.] / [під ред. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Симоненко, О.П. Ємельянова]. – Київ, 2012. – Ч. 2. – С. 36–38.
11. Makarova O.S. Lexical innovations with the borrowing of Anglo-American element in modern Italian and Ukrainian media discourse / O.S. Makarova // European Applied Sciences: challenges and solutions, proceedings of the 2nd International scientific conference. – Stuttgart, 2015. – P. 123–126.

12. Макарова О.С. Поняття медіа-дискурсу в сучасних лінгвістичних дослідженнях / О.С. Макарова // Сучасні напрями досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : [зб. матер. конф.] / [заг. ред. В. В. Жуковської, О.А. Черниш]. – Житомир, 2012. – С. 263–265.

13. Макарова О.С. Лексичні новоутворення, семантичні переосмислення, запозичення як основа інноваційних мовних явищ / О.С. Макарова // Матеріали ХХХVII Междунар. науч.-практ. конф. “Методологические и прикладные аспекты в современной науке” (Горловка, 19–20 сент. 2013 г.). – Горловка, 2013. – С. 17–20.

АНОТАЦІЯ

Макарова О. С. Статистичне вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій (на матеріалі італійської та української мов). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2016.

У дисертації розроблено новий кількісно-математико-статистичний підхід до вимірювання ступеня продуктивності лексико-семантичних інновацій в італійському та українському медіа-дискурсах; обчислено коефіцієнт продуктивності способів творення лексичних новоутворень, запозичень та семантичних переосмислень за математичними формулами; інвентаризовано запозичення за способами їхньої адаптації в мовах-реципієнтах; виміряно частоту продуктивності моделей і мікромоделей творення лексичних новоутворень, семантичних переосмислень та способів адаптації запозичень у медіа-дискурсах італійської та української мов.

Ключові слова: лексико-семантичні інновації, медіа-дискурс, продуктивність, частотність, статистичне вимірювання, лексичні новоутворення, запозичення, семантичні переосмислення.

АННОТАЦИЯ

Макарова О. С. Статистическое измерение степени продуктивности лексико-семантических инноваций (на материале итальянского и украинского языков). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.21 – структурная, прикладная и математическая лингвистика. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2016.

В диссертации предложен новый количественно-математико-статистический подход к изучению лексико-семантических инноваций, которые являются показателем динамических процессов в лексической системе какого-либо языка. ЛСИ включают лексические новообразования, заимствования, семантические переосмысления. Лексические новообразования – это инновационное явление в языке, которое обусловлено деривационными процессами с собственными и заимствованными элементами. Заимствования – это перенесение или перемещение иностранного слова с одного языка в другой. Семантические переосмысления – новое явление в языке, которое возникло в ходе языковой асимметрии на основе уже существующих номинативных единиц.

Морфологический анализ и математические подсчёты ЛСИ позволили качественно и количественно охарактеризовать эти единицы. Дальнейшие операции с полученными числами определили новую качественную характеристику ЛСИ – продуктивность, т.е. потенциальную способность словообразовательных средств и способов принимать участие в акте словообразования, а словообразовательных типов (моделей) быть образцом в образовании новых слов. Измерение степени продуктивности позволили определить частотность словообразовательных и метафорических моделей ЛСИ, что позволило выявить общие тенденции в словообразовательном моделировании и отличия в национально-культурных вариантах. ЛСИ исследованы с учётом морфологического, структурно-семантического, статистического принципов, которые положены в основу их классификации. Реализация ЛСИ в медиа-дискурсе происходит при помощи моделей, которые определяются способом их словообразования ($N+Suff_x=N_{person}$, $Preff_x+N=N(A)$, $Preff_x+Suff_x=N_{act}$, $N+N$ и т.д.) или метафорической, метонимической транспозицией.

Для измерения степени продуктивности ЛСИ была разработана методика, которая способствовала операционным механизмам измерения способов и моделей их образования, а также путей адаптации заимствований англо-американского происхождения в двух языках. При помощи количественного анализа и математических формул измерено соотношение между тремя группами лексико-семантических инноваций (А,В,С). Детальный анализ тех или иных моделей зафиксировал общие и разные тенденции в лексических системах итальянского и украинского языков, которые открывает новые перспективы изучения ЛСИ.

Ключевые слова: лексико-семантические инновации, медиа-дискурс, продуктивность, частотность, статистическое измерение, лексические новообразования, заимствования, семантические переосмысления.

RESUME

Makarova O.S. Statistical measurement of degree of productivity of lexical-semantic innovations (based on the Italian and Ukrainian languages). – Manuscript.

Thesis for a Candidate's Degree in Philology, Specialty 10.02.21 – Structural, Applied and Mathematical Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2016.

The thesis presents a new quantitative, mathematical and statistical approach to measure the productivity of lexical and semantic innovations in Italian and Ukrainian discourses; there was calculated the efficiency of productivity of ways of formation of lexical newly-formed words, borrowings and semantic transformations based on mathematical formulae; there were listed loan words by means of their adaptation in the recipient languages; there was estimated the frequency of productivity of the models and micromodels of formation of lexical newly-formed words, semantic transformations and ways and means of the adaptation of loan words in media discourses of the Italian and Ukrainian languages.

Keywords: lexical and semantic innovations, media-discourses, productivity, frequency, statistical measurement, lexical newly-formed words, loan words, semantic transformations.

Підписано до друку 26.05.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 55.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua